

Čipkarska šola Železniki – že 110 let!

Katarina Primožič

Preteklost je skozi prizmo sedanjosti zgodba. Tudi Čipkarska šola Železniki piše zgodbo, ki se je začela približno trideset let pred njeno ustanovitvijo. Gospodarski razvoj kraja prepleta s spremembami časa, tradicijo in izkušnjami. Razvijal in spreminjal pa se ni le kraj. Umetnost klekljanih čipk nenehno izpopolnjujejo tudi naši klekljarji – nekdanji in sedanji učenci.

Kronika Čipkarske šole ni ohranjena. Njena zgodovina temelji na zapisih v različnih člankih, dokumentih drugih ustanov ipd. Podrobno je njeno delovanje opisala nekdanja učenka, pozorna kronistka dogajanja v Železnikih, skrbnica naše kulturne dediščine ter častna občanka občine Železniki Tonika Ramovš. Sliko dopolnjujejo fotografije, redki uradni zapisi in pisma nekaterih učenk, ki so jih ob 100-letnici Čipkarske šole napisale za šolsko glasilo Naše poti. O vzdušju v učilnici in pridobljenem znanju pa pišejo tudi učenke učiteljice Irene Benedičič, ki v šoli poučuje od leta 1998.

Okoliščine nastanka

Železniki so bili trg, kjer se je od sredine 14. do začetka 20. stoletja slišalo kovaška kladiva in nočnega čuvaja, ki je prebivalce opozarjal na čas ter jih varoval pred pogostimi požari. Gorelo je v plavžih in vigenjih, kjer so delale cele družine. Izdelovali so predvsem žeblje in jih v lesenih sodih vozili v Italijo, na Hrvaško, v Kordun, Banat, Bosno in Dalmacijo. Ljudi je zaznamovalo trdo delo. A železove rude je v okoliških rudnikih začelo primanjkovati. Leta 1902 je ugasnil zadnji plavž, 1909. pa tudi vigenjc. Železnikarji so se znašli na robu preživetja. Nastopili sta ekonomska in socialna kriza. Ženske so hitro izgubile delo. Takoj ko so lahko pridobile ustrezno znanje, so se usmerile v klekljanje. S prodajo čipk so premagovale revščino. Klekljanje se je razširilo tudi v okoliške vasi Selške doline.

Srečanje s klekljanjem

Umetnost klekljanih čipk je konec 19. stoletja v Železnikih pokazala Štatorjeva Katra, domačinka, ki se je te obrti naučila v Idriji, kjer je službovala. Hčerki domačega trgovca Dagarina, Anica in Genca Demšar, ter njuni prijateljici Minka Hafner in Katarina Benedičič (Gradnikarjeva) so se navdušile nad njenim delom in začele so z učenjem. Pridružile so se jim še druge ženske, iz Idrije pa je prišla prva učiteljica (leta 1887). Trgovčeva žena je klekljaricam priskrbela blazine – *punklje*, košarice, sukanec, bucike in kleklje. V čipkah sta prepoznala zanimivo tržno blago, domačinke pa priložnost za zaslužek.

Kasneje so kleklje izdelovali mojstri v Železnikih, punklje pa klekljarice same. Iz blaga so sešile dve vreči. V prvo so nasule žaganje, na sredino pa položile poleno, da punkelj ni bil premehak. Vse to so čvrsto zvezale in vstavile še v drugo vrečo iz blaga. Demšarjeva sta hitro spoznala, da so čipke zanimi-

Otvoritev Čipkarske šole Železniki. Foto: arhiv Silve Potočnik

vo tržno blago, domačinke pa so v času zamiranja železarstva v tem delu videle priložnost za zaslužek (Demšar, 2007). Klekljane čipke so odkupovali tudi drugi trgovci. Menjali so jih za hrano in blago.

V začetku 20. stoletja v Železnikih skoraj ni bilo ženske, ki ne bi znala klekljati. Pridružili so se jim tudi nekateri možje in fantje. Povečala se je želja in potreba po izpopolnjevanju znanja klekljanja. V Železnikih je udarjanje kladiv zamenjalo potrkanje klekljev.

"Ustanovimo šolo!"

... je predlagal Anton Sonc, učitelj v ljudski šoli v Železnikih. Vedel je, da se znanje laže in uspešneje širi v organizirani obliki. Na njegovo pobudo in s podporo takratnega župana, članov občinskega odbora ter Osrednjega zavoda za žensko in domačo obrt z Dunaja so leta 1907 v Železnikih ustanovili Cesarsko-kraljevi državni zavod.

Nadučitelj Josip Levičnik je 16. septembra 1907 v kroniki napisal, da je odprtje Čipkarske šole zgodovinski dan za Železnike. *"Eni stavijo v čipkarsko šolo velike upe, a jaz pravim: Delala šola sama ne bo. Truditi se bodo morale učenke le same. Pri kovanju so se pritoževale ženske zaradi predolgega stanja; zdaj se čujejo pritožbe še zoper predolgo sedenje!?"*

Pouk se je začel v Ferbarjevi hiši

Mnoga dekleta so prve premete naredile doma. Nekatere so se v čipkarsko šolo vpisale pod prisilo, z občutkom dolžnosti, večina pa zaradi veselja do tega dela ter želje po znanju. Izpopolnjevanje v šoli je bilo pomembno predvsem zaradi zaslužka, ki ga je zagotavljala natančno izdelana čipka. Desetletno šolanje ni bilo obvezno.

Prva strokovna učiteljica je bila Idrjčanka Marija Reven. Šolo je obiskovalo 40 do 50 učenk, starih od 5 do 15 let. Razdeljene so bile v tri starostne skupine z različno učno obveznostjo. Pouk je bil prilagojen

Ferbarjeva hiša nekoč in danes. Foto: arhiv Muzeja Železniki, Igor Mohorič Bonča

urniku ljudske šole. Mlajšo skupino so sestavljale deklice, stare od 5 do 7 let. Učile so se trikrat tedensko po dve uri. Učenke srednje skupine, stare od 8 do 12 let, so v šoli klekljale dvakrat tedensko popoldne. Starejšo skupino pa so obiskovala dekleta, stare od 12 do 15 let. Njihov pouk je potekal vsak dan: štiri ure dopoldne in popoldne (Ramovš, 1970).

V šoli so dobile košarice, blazine, bucike, škarje in vzorce, same pa so priskrbele kvačke in škatlice za bucike. Sukanec je prihajal z Dunaja, kamor so pošiljali izdelane čipke. Učenke so izdelovale raznovrstne najfinejše čipke (Korošak, Kramar, 1978/79). Kleklje so izdelovali v Železnikih, punklje pa so klekljarice naredile kar same.

V Muzeju Železniki hranijo učni red, knjigo vzorcev, ki so se jih učili. Pod strokovnim vodstvom se je kvaliteta čipk iz Železnikov dvignila.

Učenke so za božič prejele denarno nagrado, prva leta pa tudi mleko v porcelanastih skodelicah

z državnim grbom. Ko okrepčila niso več dajali, so učenke te skodelice dobile v trajno last.

Šolski okoliš je vključeval tudi mnoge vasi v Selški dolini: Bukovico, Češnjico, Danje, Dolenjo vas, Dražgoše, Jamnik, Javorje, Jesenovec, Lajše, Lenart, Lušo, Malenski Vrh, Nemilje, Podlonk, Prtovč, Ravne, Rudno, Smolevo, Sorico, Studeno, Škovine, Torko, Zabrdno in Zali Log. Tam je poučevala učiteljica Marija Seljak (Demšar, 2007).

Svetovni vojni prizadeneta tudi čipkarsko šolo

Klekljanje je postalo del vsakdanjika. Otroci so odraščali ob mamah in starih mamah, ki so veliko ur presedele pri punklju. Ženske so se pogovarjale o „muštrih“, „cvernu“, naročnikih in plačilu. S prodanimi izdelki so dobile karte za hrano in nekaj denarja. Deklice pa so svoje znanje klekljanja pridobivale in nadgrajevale v šoli.

Skodelica z grbom in kratico ZSK – Zentral Spitzen Kurz. Muzeju Železniki jo je podarila Tonika Ramovš.

A svet je pretresla vojna. Zalezla se je vsepovsod. Zaznamovala je tudi otroke in vse oblike izobraževanja. Delo v šoli je bilo oteženo, primanjkovalo je lanenega sukanca. Učni proces je zamrl. Potreba po klekljarskem znanju pa ni ugasnila. Po vojni so s poukom nadaljevali.

Po razpadu avstro-ogrske monarhije je bila šola podrejena Državnemu osrednjemu zavodu za žensko in domačo obrt v Ljubljani. Zavod je v šolo pošiljal

Učni red. Original hrani Muzej Železniki.

vzorke, nastavljal in plačeval učiteljice, klekljaricam in čipkam iz Železnikov pa omogočal prodor na tržišče.

Učenke so pred poukom molile. Pogosto so si umivale roke in čistile kleklje. Takrat so poklepemale s sošolkami, saj si drugače niso upale. Učenje so začenjale s kitico ter nadaljevale s slepim in širokim risom, rogljički, ribicami ... Blazine so puščale v omari, ki jo je učiteljica zaklepala. Večino njihovih izdelkov so prodali.

Mene je naučila klekljati mama. Začela sem, ko sem bila stara pet let, s šestimi sem šla pa v šolo. Prvič me je peljala mama. Ona mi je tudi naredila punkelj. Šola je bila prva hiša zraven plavža. A tam nismo bili dolgo, je bila že slaba hiša. V učilnici je bila slaba svetloba in vlaga. Ko so se preselili, sem klekljala bolj doma, v šolo sem hodila pa po vzorce. Učiteljica ni bila iz Železnikov, je bila tuja. Pozabila sem, kako se je pisala. Je bila že starejša.

Material so nam dajali v šoli.

Mama me je silila h klekljanju. Gledali smo na vsak dinar. Bilo nas je sedem otrok. Oče se je ponesrečil. Bil je krovec in žnidar. Šel je na streho, lestev se je zlomila, padel je in umrl. Pomanjkanje je bilo. Denarja je manjkalo.

Hitro sem se učila. Sem na ena dve kaj naredila. Mama me je silila h klekljanju. Zvečer ob devetih pa je rekla: "Zdaj pa nalogo naredi!" Bila sem utrujena, tako da se mi ni dalo še nalogo pisati. Potem sem pa tri leta v prvi razred hodila. Dokončala sem pet razredov ljudske šole.

Marija Logar – leta 2007 je bila stara 92 let (učiteljice: mogoče tudi Marija Reven, Marija Pivk - Kosem in Ivanka Novak), Naše poti, XXXI/2; str. 15.

V čipkarsko šolo sem se prvič vpisala v šolskem letu 1936/1937, torej pri sedmih letih. Obiskovala sem jo eno leto.

Čipkarska šola je bila v štalcovi hiši. Učilnica je bila velika, a v slabem stanju. V njej so bile stare šolske klopi in stoli. Na steni je visela kraljeva slika. Imena učiteljice se ne spominjam. Spominjam pa se, da je bila zelo stroga.

Klekljati sta me učila tudi stara mama in oče, ki je bil zelo dober klekljar.

Prvo blazino, kleklje, sukanec in vzorec mi je dala stara mama. Kasneje je punklje delal oče sam. Vzorce pa smo nosili prerisovat po domače k Lukačovemu Jožu na Racovnik.

Punkelj sem vsakič nesla domov, saj smo tudi doma klekljali. Klekljat pa smo hodili tudi pod lipo. Spomnim se, da sem doma enkrat punkelj polila s Kneippovo kavo, enkrat pa mi je padel z okna.

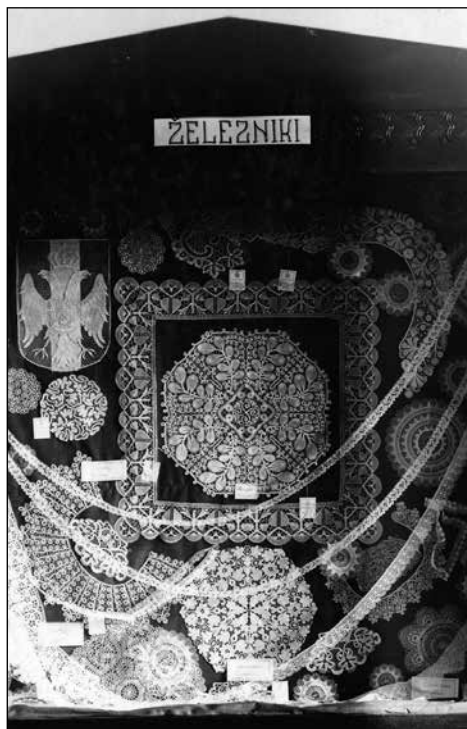
Med klekljanjem nismo klepetale, ker nismo upale, pa tudi sedeje smo vsaka za svojo mizo. Poleg tega pa nam je učiteljica vmes razlagala, kako se kleklja. Pouk je potekal dopoldne, čipkarska šola pa popoldne, tako da je bilo zelo naporno. Nisem poznala nobenega fanta, ki bi ga zanimalo klekljanje. Poznala pa sem nekaj starejših moških klekljarjev.

Klekljala sem zato, ker sem morala, da smo lahko čipke prodali za zaslužek, saj smo bili številna družina. Včasih smo vstajali tudi ob štirih in klekljali do 8. ure, torej do pouka.

Jožica Teržlav (učiteljci Marija Pivk - Kosem in Ivanka Novak), Naše poti, XXXI/2; str. 17.

Učenci z učiteljico Marijo Pivk, poročeno Kosem, okoli leta 1936. Foto: arhiv Loškega muzeja Škofja Loka

Razstavna vitrina Čipkarske šole Železniki, 1936. Foto: arhiv Slovenskega šolskega muzeja

Moderno je bilo klekljati figure in tanke prtičke s posnetimi vzorci okrasij starih skrinj, peč (ženskih pokrival narodne noše) in medenega kruhka. Izdelovali so tudi metrske čipke.

Državni zavod za domačo obrt je julija 1936 v Škofji Loki pripravil Obrtno-industrijsko razstavo "najbolj dragocenih čipkarskih del" Čipkarske šole Železniki.

Tudi druga vojna je grobo posegla v življenje domačinov. Ukinjen je bil pouk v ljudski, konec leta 1943 pa še v čipkarski šoli.

Med vojno so z Dunaja v Ljubljano poslali naročilo za klekljano obleko. Od tam pa so ga posredovali v Čipkarsko šolo Železniki. Delo so prevzele Tončka, Anica in Silva, tri sestre iz družine Primožič. Tončka, ki je bila kasneje tudi učiteljica v tej šoli, je povedala, da je bil izdelek popolnoma njihov – od blazine do obleke. Po vzorcu, ki ga narisala Antonija Thaler (rojena v Železnikih leta 1914), so sklekljale obleko brez rokavov in bolero. Samo krilo je bilo izdelano iz šestih delov. Izračunale so, da bi klekljarica, ki bi dnevno klekljala po osem ur, vse skupaj izdelovala pol leta. Rečeno je bilo, da je namenjena španski

princesi ali pa slovenski igralki Iti Rini. Na srečo je učiteljica mladim mojstricam dovolila, da so obleko pomerile in se v njej tudi fotografirale. Obleko so ilegalno poslali v Ljubljano, kdo pa jo je nosil, ni znano (Nastran, Okorn, 2006/07).

Klekljati sem se naučila v čipkarski šoli v Železnikih. Bilo je med drugo svetovno vojno in takrat mi je bilo devet let. Moja učiteljica klekljanja je bila gospodična Novakova iz Idrije. Pouk pa je potekal v Egrovi hiši na Racovniku. Učiteljica je bila zelo stroga in natančna.

Spominjam se, da smo v sosednjem prostoru imele umivalnik z vodo. Velikokrat smo si morale umivati roke, da ne bi umazale čipke. Tudi kleklje smo morale vsake toliko časa temeljito očistiti. Vseeno nam to opravilo ni bilo odveč, saj smo le takrat učenke lahko malo poklepetale.

*Matilda Thaler (učiteljica Ivanka Novak).
Naše poti, XXXI/2; str. 18.*

Čipkarska šola in razvoj industrije

Povojni čas je v Železnike prinesel hiter razvoj kovinske in lesne industrije ter nova delovna mesta. Čipkarska šola je delovala v učilnici v hiši Pr Štalc. V Slovenskem šolskem muzeju hranijo zapisnik Čipkarska šola Železniki (19. marec 1949), na katerem je navedeno ime prosvetnega svetovalca Draga Vončine. V njem je opozoril, da je učilnica temna in vlažna, „še bolj obupno pa je stranišče, ki služi vasi tudi kot javno stranišče“. Napisal je, da učiteljici Milena Mlakar in Mara Kramar ter osnovnošolski upravitelj Josip Zupančič trdijo, da v kraju ni možno dobiti boljših prostorov za čipkarsko šolo.

V šolo je bilo tistega leta vpisanih 19 učenk, ki pa k pouku niso hodile redno. „V februarju je bil v 22 učnih dneh 50 % obisk. Učenci se izgovarjajo, da je ta šola prostovoljna in morajo v osnovne šole pros-

tem času pomagati pri domačih delih.“ Zapisal je, da „učni moči poučujeta po učnem načrtu. Nekaterih vzorcev iz učnega načrta pa sploh ne izdelujejo, ker učenke znajo že od doma izdelavo teh čipk. Izdelani vzorci ostanejo do konca šolskega leta na šoli in so ob sklepu šole razstavljeni. Nato izdelke prodajo Domu.“ Za prodane čipke so učenke prejele plačilo. Klekljale so tudi prtičke gorenjskih šopkov.

Vpis v šolo je upadal. Prvo leto po vojni (1945/46) je šolo obiskovalo šestinštirideset učenk, leto kasneje (1946/47) osemindvajset, v šolskem letu 1947/48 dvaindvajset in 1948/49 devetnajst učenk. Josip Zupančič je menil, „da novega naraščaja za čipkarice ne bo, ker bo sčasoma vse, tudi ženske in mladina, vključeno v produkcijo (železna industrija).“

Do leta 1948 so klekljanje poučevale učiteljice iz Idrije in s Primorske. Bile so stroge, vestne in natančne. Leta 1946 so štiri domačinke, Mara Kramar, Tončka Primožič, Stanka Dolenc in Regincja Vrhunc, nekdanje učenke čipkarske šole, začele obiskovati šestmesečni tečaj Državne šole za žensko domačo obrt v Ljubljani. Prva je v Železnikih nastopila delo leta 1948.

Otroci na Logu, 1941. Od leve proti desni: Špendalova Tončka (Antonija Šuštar), Lencova Olga, Špendalova Marta (Marta Tavčar), Vahtarjova Marinka (Marinka Thaler), ki ima v naročju Švijovega Janeza (Janez Jelenc), poleg čepi Podlončanov Francelj (Francelj Gortnar), na vozičku pa je Podlončanov Nejc (Necj Gortnar). Za Podlončanovima stoji Bundov Miran (Miran Trojar). Foto: arhiv Muzeja Železniki

Čipkarska šola v Železnikih dne 16. marca 1949.

SLOVENSKI ŠOLSKI MUZEJ
LJUBLJANA
Vročina 1949
4.6.62.

Učilnica čipkarske šole je še vedno v pritličju zgradbe KMO, ki je zelo temna in vlažna. Še bolj skupno pa je skranjšče, ki služi tudi vasi kot javno stranišče in mu manjše veliko, šes 1 m² veliko okno. Okvirja ni, isto tudi okno in šip. Tako manjkajo tudi v vrstah šipe, kar povzroča prepih in smrad po celi veži. V stranišču je toka nesnaga, da učenke skoraj ne morejo stopati po tleh brez nevarnosti, da zdrsijo v blato. Tudi v učilnici imajo tri okna samo zunanjsa zasteklitev. Vrata učilnice imajo mesto motnega stekla. Po izjavi učiteljice in šolskega upravitelja je v kraju nemogoče dobiti boljši prostor za čipkarsko šolo.

Na šoli poučujeta Mlakar Milena kot upraviteljica šole in Kramer premestitev Mlakar Milene v Čepovan še ni izvršena, ker imenovana še ni prejela premestitvenega dekreta.

Šola ima vpisanih 19 učenek od katerih obiskuje 10 pouk popoldne, 9 pa popoldne. Popoldne hodijo v šolo manjše učenke, ki popoldne obiskujejo osnovno šolo, popoldne pa tiste, ki so dopoldne v osnovni šoli. Šolski obisk je slab, saj je imelo letošnje šolsko leto v dopoldanski skupini 9 učenek 268 za- vsek dan pouk. Pouk je dopoldne od 9.-11. ure, popoldne dne od 14. do 16. ure. V februarju je bil v 22 učnih dneh 50% obisk. Učenci se izgovarjajo, da je ta šola prestopljiva in morajo v osnovne šole pristem času pomagati pri domačih delih.

V dopoldanski skupini so 4 učenke stare 7 let, 3 po 8 let, 1 ima 11 let in ena 12 let. V popoldanski skupini pa 1 učenka 9 let, 1 ima 10 let, 2 po 11, 3 po 12 in 3 po 13 let.

Dne 16. 3. sta manjkali od 10. samo 2 učenki.

Pri tako majhnem številu učencev imata 2 učni moči lahko delo, kar se tudi pozna pri učnem uspehu vključno velikim absencam učenek. Učni moči poučujeta po učnem načrtu. Nekaterih vzorcev iz učnega načrta sploh ne izdelujejo, ker učenke znajo že od doma izdelavo teh čipk.

Izdelani vzorci ostanejo do konca šol. leta na šoli in so ob sklepu šole razstavljena. Nato izdelke prodajo "Domu". Tako so lansko leto nekatere učenke prejela za svoje izdelke preko 1000.-din.

Število učenek na šoli leto za letom pada, tako je bilo v šol. letu 1945/46 46 učenek, 1946/47 26 učenek, 1947/48 22 učenek in 1948/49 19 učenek.

V kraju je zelo zaostala mentaliteta ljudi. Šna učiteljice, Kramerjeve, je domačinka. Šna domačini so zahtevali, da se jo namesti v domači kraj. Sedaj je na cenijo. Izjavljajo, da je težajnica in kot taka ne zna dovolj. Isto mislijo o Mlakarjevi, šeravno je v kraju tujka. Prejšnja, sedaj upokojena učiteljica se je držala rezervirano in zahajala le v "boljšo" družbo, zato je bila spoštovana in nazvana gospodična. Sedanji dve učiteljici pa gresta po hišah k preprostim ljudem, zato jih smatra tudi delovno ljudstvo za sebi enake in ne tako "učene". To je tudi vzrok, da otrok ne pošiljajo v čipkarsko šolo.

Šolski upravitelj Zupančič izjavlja, da novega naraščaja za čipkari- se ne bo, ker bo sčasoma vse, tudi ženske in mladina, vključeno v produkcijo (železno industrijo). Vse deklice, absolventinje čipkarske šole doma ne izdelu- jo več čipk. Zaposlene so drugje. Kleklajo edino še stare ženske in izdelke oddajajo 25. in 26. vsakega meseca zadrugi, katera forsira edino enostavne čipke iz debelega sukance, enostavne ovrtnike in reverje, kar pa je slabo plačano (reverji a 28.-din, ovrtniki a 80.-din), zato nočejo posebno pridno delati. Dnevno zaslužijo ca 48.-din.

Uradne knjige so slabo vodene: razrednice treba zvezati, podpisati, opremiti, opremiti s šolskim pečatom, sešteti zamude, izračunati % šolskega obis- ka. Tudi delovodnik ne vodi pravilno, imajo posebej vpisane došle in posebej izdane dopise. Kronike šola nima.

Vse manjše pomanjkljivosti na šoli, posebno pri pouku in administra- ciji sem skušal popraviti (pri kleklanju boljše zategovanje, pravilno postavlja- je bucik, dovoljno sukance, pri administraciji vodstvo razrednice, delovodnika in inventarne knjige).

Inšpektorjev zapisnik, 1949. Hrani Slovenski šolski muzej Ljubljana.

Federativna ljudska republika Jugoslavija
Slovenski narodno osvobodilni svet

ŠOLA ZA ŽENSKO DOMAČO OBRT V LJUBLJANI

S P R I Č E V A L O

Tov. *Primožič Antonija* hči *Matko* rojena
5. maja 19*24* v kraju *Železniki, št. 156* okraj *Škofja Loka*
okrožje *Ljubljana*..... federalna enota *Škofja Loka* je
obiskovala od *15. I. 1946* do *28. V. 1946* 1945/46 tečaj za
pomožne klekljarske učiteljice in dosegla naslednje uspehe:

Slovenski jezik	<i>odlično</i>
Zgodovina	<i>odlično</i>
Zemljepis	<i>odlično</i>
Računstvo	<i>odlično</i>
Knjigovodstvo	<i>odlično</i>
<i>Pravilno</i> Vzgojeslovje	<i>prav dobro</i>
Tvarinoslovje	<i>odlično</i>
Risanje	<i>odlično</i>
Klekljanje	<i>odlično</i>
Vedenje	<i>dobro</i>

Učenka je dovršila tečaj sz. *odličnim* uspehom.

Ljubljana, *1. julija* 1946.

Predsednik izpitnega odbora:

Antonijska Juncu

Ravnateljica:

Keli Kikelbacher

Člani izpitnega odbora:

Mumih, Hladarica, Borokovska Juncu, Logič, Zvezina,
Justina Ana, Turk, Lina, Poljan, Kosi, Purič, Mihaila, Zvezina, Purič

Ocene: odlično, prav dobro, dobro, slabo.

Spričevalo bodoče učiteljice Antonije Primožič. Foto: arhiv Antonije Hlebec

Klekljana obleka. Foto: arhiv Antonije Hlebec

Dve leti kasneje je tam učila Antonija Primožič. Natančna, stroga in prijazna učiteljica se je z učenkami dobro razumela. Vzorce so jim pošiljali iz ljubljanske Šole za umetno obrt, kasneje pa DOM. Punklje so si učenke priskrbele same. Ohranjen je spomin na razstavo njihovih izdelkov v učilnici, ki so jo ponoči stražile v strahu pred nepridipravi.

S klekljanjem sem se srečala že v domačem okolju, saj so klekljale moja stara mama, mama, sestra in vse sorodnice. Že ko sem bila stara štiri leta, mi je mama doma naredila punkelj in mi dala neko staro košarico, bučke so bile barvaste, da sem raje klekljala, ter dva para klekljev.

Takoj sem začela s kitico. To sem takoj osvojila. Nato sem dobila že svoj mušter. Poleti sem z drugimi punčkami in tudi s starejšimi klekljaricami vsak dan klekljala pred našo (Lencovo) hišo v Gorenjem koncu v Železnikih. Takrat ni bilo avtomobilov, da bi se prašilo, saj je bil še makadam.

Velikokrat je moja mami Albina prišla pogledat in mi rekla: Ne hiti tako! Zateguj, da bo čipka lepa, ne pa taka, da je po navadi moja mami rekla: Ježeš, ježeš, da moraš tako ,sukat'!

Komaj sem čakala, da grem v čisto pravo šolo klekljanja. To je bilo davnega leta 1946, ko sem imela šest let.

Učilnica je bila na Trnju poleg cerkve, sem pa že pozabila, kako se je reklo pri hiši. Za takratni čas je bila kar lepa, svetla. Vsaka učenka je imela svojo klop in mizo. Notri je bila tudi tabla, dve veliki omari in velik lavor (umivalnik), v katerem smo si umivale roke. Punkelj smo po končanem pouku pustile v šoli. Učiteljica je omaro zaklenila.

Ves pribor za izdelavo čipke si moral priskrbeti sam. Za te zadeve šola ni poskrbela. O počitnicah si vzel punkelj domov, da si zamujeno nadoknadil. Odmora in malice ni bilo.

Več ali manj smo že prej znale klekljati. Le nekaj učenk ni znalo ničesar. Velikokrat nismo razumele, zakaj se učiteljica dosti več zadržuje pri teh deklicah, ki niso znale nič.

Nina Jakopič (učiteljica Ivanka Novak). Naše poti, XXXI/2; str. 21.

Stara sem bila šest let (1946), ko sem se vpisala v čipkarsko šolo. Takrat je bil pouk na Racovniku, v hiši poleg naše. Prostor je bil zelo slabo opremljen. Navadne klopi in stoli. Moja prva učiteljica je bila Ivanka Novak.

Punkelj je dala mama, ostalo sem dobila v šoli. V času pouka smo vse to puščali tam. Pouk je potekal po urniku. Ur se ne spomnim, odmor smo si pa kar same naredile. Malo smo klepetale, malice pa tako ni bilo.

Fantov v tistem času klekljanje ni preveč zanimalo. Moj oče in dva strica so pa tudi klekljali.

Spominjam se, da smo, ko sem bila še osnovnošolka, s puncami pripravljale razstavo v hiši nasproti cerkve. Ponoči smo stražile razstavo, fantje pa so

nas prišli strašiti – bilo nas je zelo strah, pa smo vseeno preživele tisto noč.

Tina Bradesko (učiteljice Ivanka Novak, Milena Mlakar, Mara Kramar, Antonija Primožič). Naše poti, XXXI/2; str. 23

V čipkarsko šolo sem se vpisala leta 1947. Stara sem bila 12 let. Prva učilnica je bila na Racovniku. Imeli smo en razred v zgornjem nadstropju. Bila je kar velika soba. Imeli smo klopi, podobne šolskim, in stole.

Moja prva učiteljica je bila gospodična Ivanka Novak. Punkelj mi je naredila mama, pa tudi kleklje mi je dala. Sukanec in vzorce smo dobili v šoli. Prvo leto smo blazine puščale v učilnici. V razredu smo bile deklice bolj enake starosti.

Učenje klekljanja se je začelo s kitico, sledil je navadni široki ris, nato pa rogljički. Zadnje leto smo pričele klekljati tudi čipke s tankim sukancem. Naučile smo se tudi ribice.

Med poukom smo morale biti tiho. Pred klekljanjem smo morale vedno z vlažno krpo zbrisati kleklje. Tudi za čiste roke smo morale skrbeti.

Nekega dne je učiteljica rekla, da če bomo pridne, bomo dobile bombon. Pa nisem zdržala in sem bila ob bombon. To me je zelo prizadelo, ker takrat smo bombone komaj poznali.

Čipkarsko šolo smo kasneje imele v stari stavbi zraven cerkve. Reklo se je Pr Štalc. Zgoraj smo imeli en razred za čipkarsko šolo, spodaj sta bili dve učilnici za osnovno šolo. Tu nas je klekljanje poučevala gospodična Tončka Primožič, kasneje poročena Hlebec. Za konec šolskega leta nas je peljala na izlet. Šli smo z vlakom. Ljubljana – Reka – Opatija in Trsat nad Reko. Bilo je 16. 6. 1951. To je bil lep dogodek in še mnogokrat se spomnim tega izleta.

Jerca Gartner (učiteljice Ivanka Novak, Milena Mlakar, Mara Kramar, Antonija Primožič). Naše poti, XXXI/2; str. 23.

S klekljanjem sem se srečala doma, kjer smo bile tri sestre in smo se vse tri, brez vprašanja, morale učiti klekljanja. Mamo smo izgubile zelo zgodaj, zato so nas klekljati učile sosedice. Oče je bil precej strog, tako da še pomislila nisem, da se ne bi učila.

V čipkarsko šolo sem začela hoditi v Železnike, ko sem bila stara 13 let. Obiskovala sem jo dve leti. Učilnica je bila v hiši pri cerkvi, učiteljica pa Tončka Primožič. Punkelj sem imela od doma, sukanec in vzorce pa smo dobili v šoli. Punkeljne smo puščali v šoli.

Dopoldne sem hodila v osnovno šolo v Selca, popoldne pa v čipkarsko šolo v Železnike. Naučila sem se vsega, od kitice do ribic. Razne tehnike niso težke, ko se jih enkrat naučiš. Najzahtevnejše se mi zdi to, da je res lepo narejeno.

Rezka Pintar (učiteljica Antonija Primožič). Naše poti, XXXI/2; str. 32.

Pouk je bil vsak dan po dve uri in smo samo klekljale. Malica je bila, če smo kaj prinesle od doma. Začele smo tudi me s kitico in se v štirih letih naučile vse tehnike klekljanja: ris, polpremet, močerad, štručke, slince itd. (To so takratni izrazi.) Rada sem delala štručke, najtežje so mi bile slince in ribice, ker morajo biti res lepo izdelane, da je čipka lepa.

V razredu smo bile približno iste starosti, 8–10 let, pa tudi mlajša je bila kakšna. Mislim, da klepetanja ni bilo. Klekljanje se mi je zdelo takrat kar neke vrste obveznost.

Najlepše je bilo, ko smo šle na izlet na Trsat nad Reko. V Ljubljani smo celo prespale v Domu Ivana Cankarja.

Breda Venturini (učiteljica Antonija Primožič). Naše poti XXXI/2; str. 36.

Nismo klepetale, saj nismo smele! No, ker smo bili otroci, mladi in razigrani, smo seveda tudi klepetali. Učiteljica je takrat le strogo pogledala, topli ali kaznovali pa nas niso nikoli.

Drobna anekdota: Enkrat me je tovarišica vprašala, ko sem prišla v šolo:

"Ali imate kaj sukanca doma?"

Jaz pa sem ji odgovorila: "Ja, prav danes smo ga imeli za kosilo." Misli la sem namreč, da me je spraševala po hrani – močniku ali osukancu, kot se temu tudi reče.

Ani Zajc (učiteljici Antonija Primožič in Mira Kejžar). Naše poti XXXI/2; str. 34.

V čipkarski šoli me je učila Tončka Primožič, Matijovcova. Bila je stroga in natančna. Ona me je največ naučila. Preden smo začele z delom, smo si vedno morali umivati roke. Če sem naredila napako, sem morala parati – klekljati nazaj. To je bila najhujša kazen. Tudi klepetati nismo smele veliko.

Zadnje leto šolanja me je učila Mira Kejžar. Starejše učenke je nismo preveč rade sprejele in zdelo se mi je, da ni bila tako stroga kot Tončka.

Rezka Dušič (učiteljici Antonija Primožič). Naše poti XXXI/2; str. 38.

V čipkarski šoli sem začela klekljati pri osmih letih. Obiskovala sem jo v stavbi poleg cerkve, kjer sem obiskovala tudi osnovno šolo do izgradnje nove šole v Otokih. Koliko časa sem obiskovala to šolo, se ne spominjam več, mislim pa, da kar nekaj let. Na ta čas imam veliko lepih spominov.

Učili sta nas učiteljici Tončka Hlebec (mislim,

da takrat še Primožič) in Mira Kejžar. Bili sta izredno sposobni in dobri učiteljici klekljanja. Dali sta nam vzorce in nam svetovali, kaj naj klekljamo. Vzorci so bili bolj ali manj zahtevni. Tako kot učenke: nekatere bolj, druge malo manj spretne. Spomnim se, da sem naprej klekljala kitico, nato pa bolj zahtevne čipke.

Učiteljici sta nas ob koncu leta peljali tudi na izlet. Enkrat nas je učiteljica Kejžarjeva peljala celo v Zagreb.

Veliko let smo na koncu šolskega leta prirejale razstave. Nekoč smo v soboto popoldne vse čipke pripravile po mizah, potem pa, da nam ne bi ponoči kdo vlomil in čipke pokradel, prinesle od doma blazine za pod glave in vso noč spale na trdih tleh. Zjutraj, ko so ljudje prišli k maši, pa smo me, ki smo bile iz Gorenjega konca, šle skozi pokopališče (me smo rekly Za krajam) domov.

Mara Hajnrihar (učiteljici Antonija Primožič in Mira Kejžar). Naše poti, XXXI/2; str. 33.

Pripovedovali so mi, da sem hodila gledat v Čipko (tako smo rekli čipkarski šoli), kaj delajo punce v tistem prostoru. Nekega dne je učiteljica Tončka rekla mami, naj mi neke dobi punkelj in kleklje in naj me pošlje v šolo. Imela sem dobra štiri leta. Zgodilo se je in sem šla. Stanovali smo zelo blizu. Bila sem najmlajša in najmanjša. Fotografijo iz leta 1953 ste zagotovo že mnogokrat videli. Jaz sem tista v beli oblekici in z mašnicami v laseh.

Spominjam se, da je prišla gospa Mira Kejžarjeva, in ker sem bila pridna, mi je risala posebne vzorce in vseč ji je bilo, da je bil sukanec čim tanjši, ker je bila taka čipka zelo lepa. Sama pa vem, da sem tisto precej sovražila, ker se je nitka strgala in je bilo nekaj vozlov, ki jih je težko skriti.

Za ta del mojega življenja imam v spominu veliko lukenj, a iz priložene fotografije boste ugotovili, da sem kot devetletna deklica izdelovala kar veliko čipko. Spomnim se, da so nam govorili, da bomo iz-

delovali čipke za razstavo ali za v Ameriko. Seveda so take napovedi naredile velik vtis na nas. Nikoli pa nismo dobili čipk, ki smo jih poslali.

Maruša Mohorič (učiteljci Antonija Primožič in Mira Kejžar). Naše poti XXXI/2; str. 40.

Ko sem prišla v Ljubljano na Šolo za žensko domačo obrt, sem tudi uporabljala izraz ‚punkelj‘, vendar je ravnatelj Račič rekel, da se to pravilno imenuje blazina. Na šoli in potem pri poučevanju sem potem vedno uporabljala izraz blazina.

Lahko vam povem tudi zanimivo zgodbico na to temo. Ko je nekoč ravnatelj Račič prišel v Železnike v čipkarsko šolo, je šel malo po Železnikih. Na nekem hišnem pragu je sedela punčka in jo je vprašal, ali zna klekljati. Rekla je, da zna, on pa jo je prosil, naj gre po blazino, da jo bo slikal. Šla jo je iskat, prinesla blazino iz postelje, se usedla nanjo in on jo je slikal.

Pripravile smo razstavo. Ljudje so si po maši ogledali razstavljene izdelke, dobili smo tudi nekaj prostovoljnih prispevkov. To je bilo že nekaj sredstev

za drugo razstavo. Za nagrado pa sem jih peljala na izlet. Ko smo šli na morje, je šel z mano tudi moj mož.

Rezervirala sem dva vagona. Drugo jutro smo stopili na vlak in vse so hotele biti v vagonu, kjer je bil moj mož. Ogledali smo si Sušake. Od tam smo šli na Trsat, si ogledali grad in čudovito trsatsko pokopališče. Na Trsatu sva z možem poznala nekega učitelja, ki mi je ponudil prenočišče, če kdaj pripeljem učenke. Res smo prespali tam. Potem smo si ogledali še Opatijo.

Učiteljica Antonija Hlebec, Naše poti XXXI/2; str. 25.

Leta 1954 je delo v čipkarski šoli prevzela v Sloveniji dobro znana strokovna učiteljica klekljanja ter risarka vzorcev Mira Kejžar. Za popestritev pouka je risala nove vzorce – šolske vaje za posamezne tehnike in elemente. Klekljalo je okoli 30 učenk.

Razstava v učilnici hiše Pri Štalc. Foto: arhiv Antonije Hlebec

Generacija učenk leta 1952. Foto: arhiv Antonije Hlebec

Mama me je vpisala v čipkarsko šolo, ko sem bila stara štiri leta, in zelo rada sem šla. Ne vem, kje je kupila punkelj in kleklje, najbrž jih je kdo v Železnikih izdeloval. Vse imam še zdaj. Šola je bila v hiši ob starem pokopališču, za Bajžljevo pekarijo, in vso pot do šole sem potihem veselo prepevala "Grem v šolo, grem v šolo". Pri Bajžlju je dišal svež kruh.

V šoli so bile rjave mize in stoli, spredaj pa miza za učiteljico. Tam je bilo tudi vreteno za navijanje klekljev, zame pravi čudež – kakšna naprava! Punklje smo puščale v šoli. Učiteljica je bila najprej Anica, ki mi je še več deset let šivala čipke v blago, potem pa Mira Kejžar. Obe imam v res lepem spominu. V sobi nas je bilo kakšnih dvajset deklet različne starosti. Starejše so najbrž že vse znale, "ta male" pa smo začele s kitico. Hudo mi je bilo, ko je učiteljica rekla, da še ni dovolj dobra, ker bi že rada klekljala platno ali celo rogljičke. Meni se je zdela že popolna, učiteljica pa še ni bila zadovoljna. Zdaj vem, da je gledala moje prste, če so že dovolj spretni, ne pa kitice.

Ne spominjam se, da bi bilo klepetanje kakšen problem in da bi se učiteljica kdaj jezila, čeprav smo se vmes tudi pogovarjale, no, bolj starejše. "Če starejši govore, otroci molče" je veljalo povsod, ne le v šoli.

Kasneje, ko sem hodila tudi v osnovno šolo, sem imela rada obe, ampak čipkarsko vseeno še rajši. Spada med najlepše stvari mojega otroštva, obiskovala sem jo sedem let.

Damjana Globočnik (učiteljica klekljanja Mira Kejžar). Naše poti XXXI/2; str. 48.

Z gospo Antonijo Hlebec sta se pogovarjali Jerneja Okorn in Kristina Nastran, 2006. Foto: arhiv OŠ Železniki

Naša učiteljica klekljanja je bila gospa Mira Kejžar. Ves pribor (punkelj in klekeljne) in potrebni sukanec pa tudi vzorce (muštre) sem dobila doma pri mami. Redno smo jih nosili v šolo in potem domov, kjer sem lahko klekljala tudi po pouku.

Pouk v čipkarski šoli je vedno potekal samo popoldne, po rednem pouku. V ničemer ni bil povezan z rednim šolskim poukom. Takrat smo bile v šoli klekljanja samo dekleta. Za fante to delo ni bilo zanimivo.

V čipkarski šoli sem osvojila prve korake klekljanja in pa veliko veselje do tega dela. Ko sem svoje čipke in čipke prijateljic primerjala s čipkami odraslih, že rutiniranih klekljaric, smo spoznavale naš napredek in želja po vedno lepši čipki nas je gnala dalje.

Anica Rakovec (učiteljica klekljanja Mira Kejžar). Naše poti XXXI/2; str. 49.

Potreba po izpopolnjevanju klekljanja je začela plahneti. Čipka je izgubljala svoj pomen. V Železnikih so jo povezovali s časi pomanjkanja in nekdanjo revščino. Leta 1960 se je k pouku klekljanja vpisalo malo učenek. Šolo so zaprli.

Klekljarski krožek

Zanimanje za klekljanje je med mladimi gotovo spodbudila tudi prireditev Čipkarski dan. Starši in otroci so izrazili željo po organizirani obliki učenja. Leta 1976 je v osnovni šoli z delom pričel klekljarski krožek. Ravnatelj France Benedik je učiteljico razrednega pouka Heleno Kramar nagovoril, da je prevzela vodenje tega krožka. Pred začetkom dela z učenci jo je čakalo ogromno dela. Priskrbeti je bilo treba punklje, košare, kleklje in ves potrebni material. Pri tem ji je bil v veliko pomoč njen mož Marjan Kramar. V domu slepih in slabovidnih v Škofji Loki sta naročila košare, kleklje je izdelal nekdo iz Poljan, punklje pa sta izdelala kar sama z možem. Vse to je plačala šola. Vzorce za potrebe krožka je gospa Kramar najprej iskala na šolski podstrehi, a škotel, kjer je bilo to shranjeno, ni bilo več. Neuspešen je bil tudi obisk trgovskega podjetja Dom v Ljubljani, kjer so jo nagovali, da bi jim čipke, ki jih bodo naklekljali otroci, prodala. Vzorce je navsezadnje dobila pri znankah, ki so klekljale, in jih prerinovale. Pomagala sta ji tudi mož in brat. Po sukanec je hodila v Italijo. Na meji je imela tudi težave, saj ga je kupovala večje količine. Krožek je obiskovalo okoli trideset učencev.

Ob dnevih govorilnih ur so z učenci pripravljali dobro obiskane razstave. Gospa Kramar se spomi-

V učilnici z učiteljico Miro Kejžar, 1954. Foto: arhiv Vide Kejžar

Z učiteljico Miro
Kejžar, 1955. Foto:
arhiv Anice Rakovec

nja: „Na prvi taki razstavi sta izginila dva prtička. Silno težko mi je bilo, zato sem se odločila, da deklicama sklekijam nova. Ena izmed njiju je rekla: „Fino, bo pa lepo narejen!“

Druga pa je dodala: „Samo ne bo moj!“

S klekljanjem sem se prvič srečala že pri štirih letih. Takrat sem bila veliko v varstvu stare mame Frančiške Sedej. Prav ona me je prva naučila, kako sukati kleklje.

Moje učenje klekljanja se je nadaljevalo, ko sem obiskovala četrti razred osnovne šole v Železnikih. Na šoli so ustanovili klekljarski krožek. Osnovno znanje, ki sem ga pridobila od stare mame, me je navdušilo, da bi se še bolje naučila klekljati, zato sem se prijavila h krožku. Takrat ga je vodila gospa Helena Kramar. Obiskovalo ga je kar nekaj učenk. Spominjam se, da med nami ni bilo nobenega sošolca, ki bi ga zanimalo delo tega krožka. V četrtem razredu je redni pouk potekal v popoldanskih urah, zato smo imeli tudi krožek po pouku že pozno popoldne. Domov sem se vračala med sedmo do osmo uro zvečer.

Punkelj smo po navadi puščali v šoli, če pa si hotel, si ga lahko odnesel tudi domov. Ko smo klekljale, je bil klepet dovoljen, a ne preveč. Ker pa smo deklice zelo rade klepetale, je morala gospa Kramarjeva večkrat povzdigniti glas, da nas je umirila.

Majda Benedik (učiteljica klekljanja Helena Kramar). Naše poti XXXI/2; str. 54.

S klekljanjem sem se srečal v 4. razredu osemletke. Kako sem prišel do te ideje, niti ne vem. Spominim se, da sem hotel početi prav vse, zato sem hodil tudi na klekljarski krožek. Ko sem začel, so me vedno podpirali starši in seveda Janezova Mara.

V glavnem me je učila gospa Kramarjeva, kakšne reči sem se pa pogovoril tudi z Maro Demšar. Mami mi je pomagala, da sem dobil punkelj, kleklje in drugo.

Helena Kramarjeva je bila moja učiteljica in sem vedno ostal po pouku kar v učilnici. S kolegom Rokom Trojarjem sva bila edina fanta. Ker nisem prav dolgo hodil na klekljanje, se spominim, da sem naklekljal nekaj vrstic. Pri ovinkih sem pa imel probleme. Najteže, kar sem klekljal, pa je bila srnica in mi je

je uspelo narediti le tri četrte.

Pri klekljanju sem se naučil tudi tega, da moram najprej napisati domačo nalogo, ker drugače nisem smel klekljati. Gospa Helena je bila kar stroga, vendar dobra učiteljica. Klekljati sem se pa naučil v glavnem preproste reči – tisto, kar se je klekljalo naravnost, lahko rečem, da sem nekako znal.

Sploh se ne spomnim, da bi klepetal, res ne. Saj

smo se šalili, vendar nereda ni bilo. To mi je bilo kar všeč, takrat sem bil še priden osnovnošolec.

Boštjan Demšar (učiteljica klekljanja Helena Kramar). Naše poti XXXI/2; str. 53.

Člani klekljarskega krožka z učiteljico Heleno Kramar.
Foto: arhiv Helene Kramar

Učiteljica Mojca Jemc in njene učenke, 1993. Foto: arhiv Uršule Bernik

V šolskem letu 1991/92 je mentorstvo klekljarskega krožka prevzela učiteljica Mojca Jemc. Dve leti ga je obiskovala okoli trideset otrok, tretje leto pa se je vpisalo več kot sto učenk in učencev. Na pomoč je priskočila tudi učiteljica Helena Kramar in vsaka je prevzela dve skupini. Učni načrt so prilagodili predznanju učenk in klekljarskemu priročniku Mire Kejžar Klekljanje. Učenke so se udeleževale klekljarskih tekmovanj v Železnikih in Idriji. Ob koncu šolskega leta so pripravili razstavo klekljarskih izdelkov. Mlade klekljarice so imele tudi svojo himno, ki jo je uglasbil Nejc Jemc in med prepevanjem le-te jih je včasih spremljal z igranjem na harmoniko (Jemc, 2007).

Zgodba se nadaljuje

Dobrih trideset let po ukinitvi (1994/95) je čipkarska šola ponovno začela z delom. Od takrat deluje v tesni povezavi z Osnovno šolo Železniki in predstavlja njen nadstandardni program, ki se izvaja v šolskih prostorih.

Prva učiteljica je bila Helena Kramar. Leta 1994 jo je takratni ravnatelj Leopold Nastran prosil, naj sprejme delo učiteljice klekljanja v čipkarski šoli. Pobuda za ponovno oživitve čipkarske šole je prišla tudi s strani Turističnega društva in krajevnih skupnosti. Zanimanje za učenje klekljanja je bilo precejšnje. Že prvo leto se je vpisalo preko sto učencev. Delali so po programu idrijske šole.

Bila sem v četrtem razredu, ko se je na osnovni šoli začel klekljarski krožek. Doma sem povedala, da bi ga rada obiskovala. Kleklje mi je prinesla sestra, punkelj pa posodila mamina znanka. Krožek je vodila gospa Mojca Jemc, pri kateri sem kupila še preostali pribor: kvačko, bučike in sukanec. Najprej sem se učila kitico, široki ris in sukani ris. Ko sem izdelala nekaj vzorcev, sem nadaljevala z idrijskim risom. Krožek sem

obiskovala skupaj s sestrično in prijateljico. Vedno smo veliko klepetale.

Na klekljanje sem hodila enkrat tedensko popoldne za dve šolski uri. Spomnim se, da sem bila ena redkih, ki sem se uspela naučiti izdelati ribico. Vzorce nam je dajala učiteljica Mojca, vendar smo učenke po večini lahko izbirale, kaj bomo klekljale, saj ni bilo predpisanega programa. Po štirih letih mojega učenja klekljanja je bila ustanovljena čipkarska šola. Še vedno me je učila gospa Jemc, zato se način dela ni bistveno spremenil.

Drugačno pa je bilo moje zadnje leto klekljanja v osnovni šoli. Dobila sem novo učiteljico Majo Kovač. Družbe nisem imela več veliko, saj sestrična ni več prihajala, med mojimi vrstnicami pa ni bilo velikega zanimanja za to zamudno ročno delo. Dobila sem tudi program dela, tako sem se morala učiti tehnik, ki so bile predpisane, kar mi ni bilo najbolj všeč.

Klekljanje pa me je še vedno veselilo in je postalo moj glavni konjiček. Vedno sem našla dovolj časa, da sem naredila kako čipko. Punkelj sem vsakič po končanih učnih urah nesla domov, pa četudi sem pešala. Ni težko ugotoviti, da mi usklajevanje osnovnošolskih obveznosti in učenja klekljanja ni delalo težav, saj sem se večinoma vsega naučila že v šoli.

Jana Rihtaršič (učiteljici Mojca Jemc in Maja Kovač). Naše poti XXXI/2; str. 57.

Prva leta se je v čipkarski šoli zamenjalo več učiteljic. Od leta 1998 pa poučuje strokovna učiteljica Irena Benedičič. Pouk poteka na matični in dveh podružničnih šolah: v Davči in Selcih. Nekaj let se je učiteljica vozila tudi v Dražgoše in Sorico.

Veliko otrok čipko pozna od doma. Kleklje posukajo in prekrizajo še predšolski, v čipkarsko šolo pa se lahko vpišejo, ko postanejo prvošolci. Redki se vključijo kasneje. Razvrščeni so v več starostnih skupin. Klekljajo pred osnovnošolskim poukom in po njem. V šestih letih pridobijo osnovno znanje klekljanja in postanejo samostojnejši. Glavno vodilo pri izbiri

Mlajša skupina
klekljaric z učiteljico
Marijo Koblar. Foto:
arhiv Marije Koblar

vzorcev je, da učenec z vsako čipko pridobi nova znanja. V šoli se učijo tudi oblikovanja novih motivov, izbiranja barvnih sukancev in nestandardnih materialov, povezovanja sodobnih aplikacij s čipko itd.

Naučila sem se zelo veliko. Najprej samo to, kako se pripraviti na klekljanje. Kako naviti kleklje, pripraviti vzorec, ga napeti na blazino in kako sploh začeti. Naučila sem se tudi veliko različnih tehnik, kar je najpomembnejše.

Dvakrat sem tekmovala na Čipkarskih dnevih v Železnikih. Pripravljali smo se nekaj časa prej, pred samim tekmovanjem pa smo se eno uro prej dobili, da smo si pripravili kleklje, vzorce pritrdili na blazino ... Tekmovalo nas je več v isti kategoriji, iz različnih krajev. Klekljati smo lahko začeli, ko so nam dali znak in tako smo tudi zaključili. Kasneje je bila podelitev, ko so ‚sodniki oz. sodnice‘ vsak punkelj posebej pregledali in ocenili. Med samim tekmovanjem sem se sicer počutila malo nelagodno, ker me je gledalo toliko ljudi. Ampak ko končaš, je seveda vse drugače.

Tina Fajfar (učiteljice Maja Kovač, Irena Benedičič in Marija Koblar). Naše poti XXXI/2; str. 64.

Punkelj in kleklje sem dobila od sestre, sukanec in vzorce pa mi je priskrbel učiteljica, ki je natanko vedela, kaj rada klekljam. Kasneje sem zaradi zahtevnejših tehnik morala kleklje še dokupiti. Blazino sem redko pustila v šoli, saj sem zelo rada klekljala tudi doma. Od prvega do petega letnika sem k pouku klekljanja hodila na podružnični šoli v Selcih, zadnja štiri leta pa sem čipkarsko šolo obiskovala v stavbi Osnovne šole Železniki.

Sodelovala sem na natečaju Združenja slovenskih klekljaric in vseh, ki imajo radi čipke, in sicer trikrat: s čipkami Orač na polju, Zrcalce, zrcalce na steni povej ... in Pečna čipka. Dvakrat pa sem izdelala čipki za natečaj Iz majhnega v kvalitetno, ki je bil organiziran na OŠ Železniki. Sodelovala sam na Živžavu in dvakrat na Čipkarskih dnevih v Železnikih. Prav tako sem bila dvakrat v Idriji na državnem tekmovanju. Povsod sem se kar dobro odrezala.

Špela Pohleven (učiteljica Irena Benedičič). Naše poti XXXI/2; str. 70.

Generacija učen in učencev z učiteljico Ireno Benedičič ob 100-letnici ustanovitve Čipkarske šole Železniki, 2007.
Foto: arhiv Čipkarske šole Železniki

Da bom klekljal, sem se odločil, ker je klekljala že moja prababica, znajo pa tudi mama, mami in sestra. Moja mama Helena je bila moja prva učiteljica.

Prva moja čipka je bil slon. Rad pa se spominam na delfinčka, ker sem dober plavalec. Zdaj delam štručke.

Pri klekljanju mi je všeč ozki ris – platno, za sukani ris pa menim, da je zelo zahteven.

Med poukom klekljanja tudi klepetam. Na primer o tem, kako bi bilo, če bi bila šola velik zabavišni park.

Na žalost sem bil takrat, ko je potekalo šolsko tekmovanje v klekljanju, bolan.

Včasih moram med sedenjem pri punkeljnu malo počakati. Takrat preberem kakšen strip.

Žan Kramar, 3. b (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 75.

Moja prva čipka je bil srček, spomnim pa se žabic, saj smo pri klekljanju te čipke tekmovali z drugimi dekleti. Zdaj klekljam mizice. Zaenkrat se mi zdijo pajki najtežji.

Da sem se vpisala v čipkarsko šolo, me je navdušila stara mama. Pokazala mi je svoje čipke, ki so mi bile všeč.

Doma z velikim navdušenjem spremljajo moje delo. Pravijo, da čaram. Tudi vrstnikom se zdi lepo.

O ne! Klekljnov pa že ne zamenjam za krpo! Pa že raje sedim pri punkeljnu, kot brišem prah.

Irena Tavčar, 5. a (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 75.

Klekljati sem začela zato, ker me je zanimalo, kaj tam počnejo. Navdušili sta me sestra ter njuni prtički, ki so nastajali.

Povezovanje parov, čakanje, prvi postavki, izbira "muštra". To so opravila, ki se mi zdijo zahtevna. Ka-

dar se mi kaj zaplete, poskusim sama "odmežlati". Največkrat uspem. Če pa ne, dvignem roko in počakam učiteljico.

Medtem malo klepetam. Govorimo o različnih stvarih. Vsak teden druga tema. Večinoma o kontrolkah.

Lucija Tolar, 5. a (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 76.

Težko sem čakala tisti petek, ko se je pričelo klekljanje. Spoznali smo učiteljico in že prvo uro sem lahko poprijela za delo. Klekljala sem kitico. To ni bilo težko. Dobila sem veselje in takoj sem hotela izdelati zahtevnejši vzorec. Med njimi je bil tudi srček. S pomočjo učiteljice sem ga pripela na punkelj. Povezali sva pare in začela sem klekljati. Prva napaka se mi je pripetila že pri prvi uri z novim vzorcem. Učiteljico sem vprašala, kako naprej. Pokazala mi je, kako se to popravi, a ker čisto vsega nisem razumela, sva popravili skupaj. Najbolj se vsi klekljarji veselimo odpenjanja čipke. To je ugajalo tudi meni.

Nina Pohleven, 6. a (2006/07). Naše poti XXXI/2, str. 81.

Jaz hodim v klekljarsko šolo prvo leto. Tam sem naredila že dva prtička in tri vaje. Ena je bila kitica, druga je bila slepi ris in tretja sukani ris. Prvi vzorec je bil zvonček, drugi pa delfin. Ko bom vse to naredila, bom imela prvi letnik za seboj. Naša učiteljica je Irena Benedičič. Rada klekljam. Pri klekljanju včasih poslušamo glasbo. Včasih imamo nekaj minut odmora.

Špela Kavčič, 2. r. (2006/07 PŠ Dražgoše). Naše poti XXXI/2; str. 84.

Ko sem začela, mi je stara mama podarila punkelj in kleklje. Bucke in kvačko pa sva z mami kupili v trgovini. Spomnim se, da sem bila prvo uro v čipkarski šoli tako navdušena, da sem hotela zvezovati kleklje, da bi si čim hitreje lahko izbrala vzorec in začela klekljati. Nato pa nam je učiteljica povedala, da bomo vzorce izbirali šele naslednjo uro.

Ko izbiram vzorec, izberem takega, ki ima lep motiv, vsebuje kakšno novo disciplino in ni premajhen, hkrati pa tudi ogromen ne. Pravi izziv mi predstavljajo ribice. Nikakor ne znam naklekljati lepih. Po navadi so podobne paglavcem.

Všeč mi je, da imam pouk klekljanja trikrat na teden, saj je tako čipka hitreje narejena. Najlepše je, ko dokončam čipko in jo odpnem s punklja. Takrat šele vidim, kako izgleda.

Menim, da je klekljanje super stvar. Takrat se sprostim, istočasno pa si razgibam prste.

Lana Šmid, 9. a (anketa 2015/16)

Da sem začela, je bila „kriva“ mami. Nekega popoldneva sva hodili po Škofji Loki in se mimogrede ustavili še v trgovini s čipkami. Mami so bile zelo všeč in ni in ni se jih mogla nagledati. Takrat sem sklenila, da se bom naučila klekljati in mami naredila čipko.

Ko sem začela, smo okoli punklja naklekljali tri kroge kitice. Jaz sem jih naredila pet in bila na to tako ponosna, da sem o vsem razlagala, da je bila moja kitica najdaljša.

Pri klekljanju pa so mi najbolj všeč deli, ko je treba biti še posebej natančen. Veliko manj pa mi je seveda všeč, če moram tisti del zaradi kakšne napake podirati. Najlepše pa je, ko odrežem s čipke še zadnje kleklje in lahko začnem svoj izdelek odpenjati.

Sošolci menijo, da imam na teden čisto preveč ur klekljanja. Kadar me po pouku vprašajo, kam grem, največkrat odgovorim, da na klekljanje.

Na tekmovanju je najbolj zanimivo, ko je popolna tišina in se slišijo le zvoki klekljev, ki udarjajo drug ob drugega. Na državnem tekmovanju v Idriji pa je lepo gledati ljudi – kolikor jih uspeš ošvrkniti s pogledom, medtem ko klekljaš, ki strmijo v naše roke in se glasno sprašujejo: „Kako sploh vedo, kateri klekelj morajo prekrizati z drugim?“ Z veseljem povem, da sem na državnem tekmovanju v Idriji že dosegla srebrno in zlato priznanje.

Učiteljica največkrat reče: „Malo tiše.“ Pa tudi: „Podri do tele bucke.“ Zelo pogosto pa nam razlaga, kako dodati pare klekljev.

Katarina Derlink, 9. a (anketa 2015/16)

Klekljanje je potrpežljivo delo. Zdaj že dobro vem, da zahteva natančnost in občutek za lepo. To delo me pomirja in sprošča. V čipkarsko šolo me je gnala moja radovednost in uživanje v ročnih spretnostih.

Všeč mi je gosta tehnika klekljanja ter lepi, veliki in zahtevni vzorci.

Zdi se mi, da izdelana čipka veliko pove tudi o klekljarici in njenih lastnostih: natančno izdelana čipka natančna klekljarica, veliko pa potrpežljiva klekljarica ... Doma pravijo, da je klekljanje šola potrpežljivosti.

Lahko rečem, da sem prav ponosna, da sem klekljarica. Pa tudi to, da mi bo klekljanje v čipkarski šoli ostalo v lepem spominu.

Lora Štravs, 9. a (anketa 2015/16)

Na začetku je bilo klekljanje malo težje, a sem se odločila, da nadaljujem. To je bila dobra poteza, saj mi zdaj zelo dobro gre. Če med uro klepetam in nisem pri stvari, se hitro vidi tudi na čipki.

Rada klekljam večje vzorce, ki jih delam dalj časa. Vsak je nov izziv. Iščem nekaj, česar še ne znam.

Učiteljica nas zelo dobro nauči in nas na tekmovanjih popelje na vrh. Če tekmujem v klekljanju, sem sproščena. Tam pokažem, kaj znam in zmorem. Klekljanje je super tudi zato, ker med delom izboljšuješ spretnost prstov. Z veliko truda in potrpljenja nastane lep ročni izdelek.

Spomnim se, ko smo klekljali v Volčjem Potoku. Ogledali smo si tudi razstavo dinozavrov in kupovali različne odpustke. Doma me pohvalijo in pravijo, da je klekljanje „fuj dobr“.

Nina Čenčič, 9. b (anketa 2015/16)

Meni se zdi klekljanje najboljši krožek na šoli. Všeč mi je, da je učiteljica Irena potrpežljiva z nami. Pri klekljanju moram biti natančna. Kadar hitim ali pa klepetam, se mi tudi zaplete.

A se napak ali pa zlomljene kvačke ne ustrašim.

Natančno delo me je pripeljalo do prvega mesta na šolskem tekmovanju.

Hodim tudi na čipkarske razstave. Tam moramo čipke gledati z očmi in ne s prsti.

Z veseljem povem, da je bilo tudi danes v čipkarski šoli lepo.

Ana Demšar, 3. a (anketa 2015/16)

"A imaš kaj treme?"

Učenci naše čipkarske šole redno sodelujejo na domačih in mednarodnih natečajih. Tam dosegajo lepe rezultate za narisane vzorce in izdelane čipke.

"Nagrade so spodbuda, cilj našega dela pa je spoštovanje čipke, ki je del kulturne dediščine Železnikov. Klekljanje in čipko želimo ohraniti živo. Vrednota je znanje, veliko pa pomeni tudi veselje do klekljanja. Le-to omogoča kreativno preživljanje

V učilnici klekljajo pred poukom in po njem, 2015.
Foto: arhiv Čipkarske šole Železniki

prostega časa," poudarja učiteljica Irena.

Učenci se redno udeležujejo klekljarskih dogodkov v Idriji in Žireh ter domačih Čipkarskih dni, kjer tekmujejo pred plavžem, čipke pa razstavljajo v Galeriji Muzejskega društva Železniki.

movala, me je bilo zelo strah. Doma me spodbujajo in pravijo, da so čipke, ki sem jih naklekljala, lepe. Nekateri vrstniki pa mislijo, da je klekljanje bedno.

Tina Thaler, 6. c (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 78.

Najbolj všeč pri klekljanju mi je, kadar se slišijo le kleklji. Kaj je pri tem najzahtevnejše opravilo, pa ne morem reči. Med klekljanjem se vedno najde kakšna težava.

Veverica z lešnikom v gobčku, čipka iz idrijskega risa, je bila moja prva. Ta, ki jo klekljam zdaj, pa bo gotovo moja najljubša. Ati jo bo uporabil kot etiketo za med.

Na tekmovanju v klekljanju sem že sodelovala. Tri dni pred tekmovanjem smo vadile po dve uri. Samo tekmovanje pa se začne s sprevedom po cesti. Ko sem tek-

Za sabo imam že eno šolsko tekmovanje, kjer sem osvojila sedmo mesto, in še tekmovanje na Čipkarskih dnevih lani v Železnikih. V šoli smo se z drugimi učenkami in s pomočjo učiteljice pripravljale na ta dogodek. Tedni priprav so hitro minevali in napočil je čas tekmovanja.

Vse udeleženke smo bile že zelo nestrpne. Nape-

Sprevod mladih mojstrov pred državnim tekmovanjem. Idrija, 2017. Foto: Igor Mohorič Bonča

V Žireh je tekmovanje bolj sproščeno in zabavno, 2016. Foto: arhiv Čipkarske šole Železniki

tost je popustila šele, ko smo končno pričeale klekljati in tako sem mirno napredovala do končnega izdelka. Po 45 minutah se je tekmovanje končalo. Vse tekmovalke smo pospravile punkeljne in odšle domov. Ko sem naslednji dan prišla v šolo, sem zagledala, da so rezultati tekmovanja že objavljeni na oglasni deski. Odhitela sem k seznamu. Ugotovila sem, da sem se uvrstila na sedmo mesto. To pa je pomenilo, da bom odšla na državno tekmovanje, ki bo konec junija v Idriji. Do takrat bom svoje znanje še izboljšala, da se bom čim bolje uvrstila.

Erika Berce, 6. a (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 78.

Dobro se spominjam tekmovanja v Idriji. Napestost je bila zelo velika. Ko smo se zbrali, smo šli v sprevedu do kraja, kjer naj bi tekmovali. Ne spominim se točno, koliko časa smo imeli za klekljanje, vem pa, da sem klekljala žabice. Mislim, da mi je šlo še kar dobro. Ko smo končali tekmovanje, smo imeli veliko časa, da smo šli malo naokrog. Čakali smo na razglasitev. V tem času so nam igrali tudi Čuki. Na koncu sem izvedela, da sem pristala na 12. mestu od 22. No ja. Počutila sem so dobro, a bi se lahko bolje uvrstila, če bi se bolj potrudila.

Res je, da mi je tudi zbranost kdaj že čisto popustila. Enkrat bi se še učila raje, kot da bi šla na klekljanje. A se zavedam, da naredim več, če sem prisotna. Zato raje redno obiskujem pouk v čipkarski šoli.

Priznam, da med poukom klepetamo, kolikor se da, a učiteljica s tem ni prav nič zadovoljna. Včasih nas tudi malo presede. Pri nas doma moje klekljanje z užitkom spremljajo, saj radi pogledajo moje umetnine. Pravijo, da sem se dobro odločila, ker sem se vpisala v čipkarsko šolo.

Simona Benedičič, 7. d (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 78.

Priprave na tekmovanje potekajo celo leto, saj se je prav pri vsaki uri treba potruditi, da je natančno in pravilno sklekljano. Drugače pa imamo en teden pred tekmovanjem priprave, na katerih klekljamo prav določeno čipko. Tekmovanje se običajno začne s sprevedom, nato pa nas posedejo po klopih. V starejših kategorijah moramo čipko začeti sami, mlajši pa imajo nekaj vrstic že sklekljanih. Po navadi med tekmovanjem predvajajo poskočno glasbo, od časa do časa pa nas napovedovalka opozori, koliko časa imamo še na voljo. Po tekmovanju punkeljne pustimo na mizah ali pa jih odnesemo v posebej za to namenjeno učilnico, kjer izdelke pregleda komisija. Nato čakamo in upamo na najboljše.

Med zahtevnejše delo pri klekljanju bi lahko štela izdelavo ribic, drugače se mi pa zdi zahtevno porabiti čim manj živcev. Kadar se mi pri čipki kaj zaplete, se najprej počeno zjem, potem poskušam zaplet odplesti sama ali pa pokličem učiteljico. Po potrebi klekelj tudi odtrgam. Najbolj všeč pa mi je odpenjanje čipke s punkeljna.

Zdaj klekljam precej veliko čipko, v kateri je združenih precej klekljarskih tehnik (ozki ris, polpremet, listki, rožice, mreže, pajki ...).

Doma se za klekljanje zanima predvsem mami. Drugi pa postanejo bolj pozorni takrat, ko čipke prinesem domov.

Kar rada klekljam, še posebej, če lahko vmes govorim, žvižgam ali pojem. So pa tudi dnevi, ko bi rajši pomivala posodo. Takrat med klekljanjem še več govorim in si tako krajšam čas.

Erika Mohorič, 9. c (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 80.

"Zame je uspeh, če učenec, učenka rad kleklja tudi po končani čipkarski šoli. Svoje poslanstvo sem dobro opravila, če v čipki odkrije nekaj lepega, nežnega, prepletenega, nekaj takšnega, kar nasploh radi iščemo v življenju. Lepo je, ko vidim, da nekatere

učence klekljanje umiri in napolni z novimi idejami.

Največji pa so tisti dosežki učencev, ki promovirajo čipkarsko šolo. To so različna priznanja na domačih in tujih mednarodnih natečajih, prva mesta na klekljarskih tekmovanjih ... Tega je bilo v teh letih kar precej. Tudi na to sem ponosna," je v pogovoru z učenko Tonko Šmid povedala učiteljica Irena Benedičič.

Zanimanje za čipkarsko šolo je veliko. Vsako leto kleklja več kot sto mladih klekljarjev. Njihovo delo financira občina, osnovna šola nudi prostore in krije materialne stroške, starši pa prispevajo denar za nakup vzorcev in materiala za izdelke.

Znanje izdelovanja klekljanih čipk je v varnih rokah. To potrjuje vsakoletni vpis v čipkarsko šolo, pa tudi samozavestne trditve mladih, kot je na primer Nušina: "Seveda bom klekljala tudi kasneje, ko bom že v službi. Naučila bom še svoje otroke. In pri punclu bom zagotovo sedela tudi, ko bom že bolj stara." (Nuša Bernik, 6. c 2015/16)

Klekljanje v Železnikih (p)ostaja vrednota.

Od leta 2015 je Čipkarska šola Železniki vpisana v Register nesnovne kulturne dediščine kot eden izmed nosilcev enote Klekljanje slovenske čipke.

Učiteljice (Janc, 2007)

Obdobje poučevanja	Učno osebje	Prostori
1907–1920	Marija Reven	Ferbarjeva hiša (danes Na plavžu 75)
1911–1913	Hedvika Fleischman (govorila samo nemško)	
1921–1943	Marija Pivk – Kosmova in Ivanka Novak	Pr Andrejčk (danes Racovnik 6) Pr Štinc (danes Racovnik 35)
1921–1924	Neža Pelhan	Egrova vila
1946–1950	Ivanka Novak	Pr Štalc (danes Trnje 15)
1947–1948	Milena Mlakar	
1948–1949	Mara Kramar	
1951–1954	Antonija Primožič, por. Hlebec	Pr Štalc
1954–1960	Mira Kejžar	Pr Štalc
1976–1994 (klekljarski krožek)	Helena Kramar	OŠ Železniki
	Mojca Jemc	OŠ Železniki
	Nada Luznar Prevc	PŠ Selca
	Marija Šavli	PŠ Selca
	Milka Gartner	PŠ Selca, PŠ Sorica
1994–1995	Helena Kramar	OŠ Železniki
1995–1996	Maja Kovač	OŠ Železniki
1997–1998	Marija Koblar	OŠ Železniki
od 1998 dalje vmes 1999/2000 in 2002/2003	Irena Benedičič	OŠ Železniki, PŠ Selca in PŠ Davča
	Marija Koblar	Nekaj let tudi PŠ Dražgoše in PŠ Sorica

O življenju čipkaric v Železnikih je Tonika Ramovš napisala tudi pesem.

*Od zore do mraka dekleta sede,
da krivi život se in lica blede,
prsti pa urno gibljejo se
in predejo čipke lepe.*

*Pičli zaslužek, preživljanje skromno,
vendar v dekletih mladost je
in veselje prešerno,
zato si dovtipno krajšajo čas.*

*Ko pa na zemljo lega mrak,
na ceste usmerijo korak,
gori doli se sprehajajo
ter se z razgovori zabavajo.
Parček tu in tam – ljubeč pogled,
med drugimi šepet.*

*A v dvorana obah domov
igre, petje in smeh,
teki ter ritmični gibi teles.
Kar jim je dan življenjskih sil izpil,
jim je večer spet novih vtil.*

(Korošak, Kramar, 1978/79)

Obleka iz domačega davškega lanu – nagrada na natečaju Moja dediščina Združenja slovenskih klekljaric in vseh, ki imajo čipko radi; Špela Peternel, 2006. Foto: arhiv Čipkarske šole

Avtorska čipka Zmajski most – Tina Mesec, 1. mesto v kategoriji mladih na natečaju OI DF-e s temo Mostovi, Francija 2012. Foto: arhiv Čipkarske šole

Nagrajena čipka
Tine Thaler, 2010.
Foto: arhiv Čipkarske šole

Natečaj Pomlad po vaše
(italijansko društvo
Fuselliamo), 1. mesto,
Meta Rejec, 2013. Foto:
arhiv Čipkarske šole

Sprevod in tekmovalci na Čipkarskih dnevih, 2013. Foto: Bojan Rihtaršič

Učenci, ki so čipkarsko šolo obiskovali v šolskem letu 2017/18 v Železnikih.
Foto: arhiv Čipkarske šole Železniki

Učenci, ki so čipkarsko šolo obiskovali v šolskem letu 2017/18 v Selcih.
Foto: arhiv Čipkarske šole Železniki

Učenci, ki so čipkarsko šolo obiskovali v šolskem letu 2017/18 v Davči.
Foto: arhiv Čipkarske šole Železniki

Viri:

- BENEDIČIČ, Irena, DEMŠAR, Damjana, JANC, Janja. 2007. 100 let Čipkarske šole Železniki. V: *Železne niti 4. Železniki: Muzejsko društvo Železniki*. Str. 227.
- Čipkarska šola Železniki, 16. marec 1949. Hrani Slovenski šolski muzej.
- GORTNAR, Anica. 2016. Zaton železarstva ob koncu 19. stoletja. V: *Železni kruh: Domelovih 70 let (1946–2016)*. Železniki: Domel Holding. Str. 60.
- JANC, Janja. 2007. Čipkarska šola v Železnikih. *Naše poti: 100 let čipkarske šole v Železnikih. Literarno glasilo OŠ Železniki*. XXXI/2. Str. 112.
- JEMC, Mojca. 2007. *Klekljarica in vodja klekljarskega krožka. Naše poti: 100 let čipkarske šole v Železnikih. Literarno glasilo OŠ Železniki*. XXXI/2. Str. 56.
- KOROŠAK, Maja, KRAMAR, Mirjam. 1979. Čipkarstvo v Železnikih izumira. *Naše poti: pionirska revija*, IX/1. Str. 3.
- MOHORIČ BONČA, Katja. 2007. Učiteljica Helena Kramar se spominja. V: *Železne niti 4. Železniki: Muzejsko društvo Železniki*. Str. 321.
- NASTRAN, Kristina, OKORN, Jerneja. 2007. Antonija Hlebec, učenka in učiteljica v Čipkarski šoli Železniki. *Naše poti: 100 let čipkarske šole v Železnikih*. Literarno glasilo OŠ Železniki. XXXI/2. Str. 25.
- RAMOŠ, Tonika: Zgodovina čipkarstva v Železnikih, 25. 6. 1970. Hrani Muzej Železniki, D/28 1-3, VI.C./1 Čipkarstvo.
- Slovenski etnografski muzej, 2015. *Nesnovna kulturna dediščina. Klekljanje slovenske čipke*. Dostopno na: <http://www.nesnovnadediscina.si/sl/klekljanje-slovenske-cipke> [16. 7. 2018].
- ŠMID, Tonka. 2018. „Všeč mi je, da je učiteljica Irena potrpežljiva z nami.“ V: *Naše poti: 110 let čipkarske šole v Železnikih. Literarno glasilo OŠ Železniki*. XLII/1. Str. 10.
- ŽUMER, Niko. 1973. Obrt in obrtna podjetja po prenehanju železarstva. V: *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti. Železniki: Muzejsko društvo Škofja Loka, pododbor Železniki*. Str. 168.

Ustni vir:

1. Helena Kramar; 2. 2. 2016.